

Overlegorgaan
Infrastructuur en Milieu

Samenwerken aan natuurinclusieve
landbouw in Friesland

OIM Werkconferentie 12 oktober 2017

**Weergave uitkomsten workshop
'Samenwerken aan
natuurinclusieve landbouw in
Friesland'**

Weergave workshop

Dit document bevat een beknopte omschrijving van de aantekeningen die zijn gemaakt tijdens de OIM werkconferentie op 12 oktober 2017. Onderdeel van het programma was samenwerken aan een concrete casus.

1.1. Samenwerken aan natuurinclusieve landbouw in Friesland

Dit document betreft het de workshop over de casus "samenwerken aan natuurinclusieve landbouw in Friesland".

De casus was ingebracht door Wiebren van Stralen, programmaleider bij het Living Lab natuurinclusieve landbouw in Friesland. Omschrijving casus die aan de deelnemers is gestuurd:

"Living Lab natuurinclusieve landbouw Friesland

Als gevolg van de grote verstedelijking en de intensivering van de landbouw, is de biodiversiteit in Nederland gedaald tot 15% van haar oorspronkelijk waarde. Om deze reden is in Friesland door het burgerinitiatief "Kening fan` e Greide, het 'Living Lab natuurinclusieve veehouderij' gestart. Doel is om natuurinclusief boeren in Friesland op te schalen en te versnellen. Het Living Lab vormt een netwerk van partijen die kennis en ervaring delen en ontwikkelen om boeren te helpen om zowel een rendabele bedrijfsvoering als natuurdoelen te realiseren. Hierin komen economische, ecologische en sociaal-culturele vraagstukken aan de orde. Er zijn verschillende voorbeelden van boeren die al begonnen zijn nieuwe bruggen te slaan naar de omgeving en zij slagen er in daarmee hun brood te verdienen. Dat smaakt naar meer.

Betrokkenen bij het Living Lab staan open voor de meedenkkracht van het OIM. De grootste kans is om te komen tot een verdienmodel voor deze andere wijze van boeren. Daarvoor is het nodig om te begrijpen hoe de huidige keten functioneert. Welke partijen spelen een cruciale rol in de keten? Hoe kunnen nieuwe markten worden aangeboord, op welke wijze kunnen we andere sectoren betrekken? Welke experimenten en verbindingen kunnen zorgen voor versnelling en opschaling? Wat pakken we gebiedsgericht op? Hoe kunnen we onze Toolbox voor natuurinclusieve landbouw verder vullen?

Tijdens de werkconferentie gaan we samen met betrokkenen bij het Living Lab aan de slag om beter inzicht te krijgen in het speelveld. Zo krijgen we zicht op de knoppen waaraan we kunnen draaien om natuurinclusieve landbouw in Friesland en mogelijk ook landelijk op te schalen".

1.2. Bouwen aan het systeem

Tijdens de workshop is in drie groepen door de deelnemers het bestaande systeem rondom natuurinclusieve landbouw in beeld gebracht. Vervolgens hebben de deelnemers hun systeem vanuit vier richtingen bekeken: de zogenaamde vier richtingen reflectie. Op basis van deze reflectie heeft men aanpassingen aangebracht in het systeem en is het toekomstige gewenste systeem gebouwd. Hierbij heeft men gesproken over de acupunctuurpunten: wat zijn de belangrijke 'knoppen waaraan men kan draaien' om richting het toekomstige systeem te komen? De gebruikte methode is [3D sculpting](#). Een beschrijving van de methode is opgenomen in de [bijlage](#).

Uitwerking groep 1

Facilitator: Maaike de Beer

Het systeem

Huidig systeem (zie Afbeelding 1)

- Samenleving/burgers (potje lijm) staan met de rug naar de boeren (witte bollen), ze begrijpen elkaars wereld niet
- Bestrijdings-, kunstmest- en diervoederindustrie (agrocomplex) staan deels buiten het systeem (potjes klei op de grens)
- Natuurinclusieve landbouw is nog heel klein (kleine bolletje naast het potje lijm in het lege veld)
- Banken staan wel in het systeem (rode klei met euroteken) en doen het bijzonder beheer voor boeren → waarde van het land staat niet in verhouding tot wat het opbrengt
- Er is een wankel evenwicht tussen burgers, mkb'ers, zzp'ers (ijsstokjes, rietjes en elastiek balancerend op de rode grens)
- Boeren zijn goed georganiseerd, hoe kunnen ze dan goed participeren?
- Veel CO₂-uitstoot → kan omlaag met natuurinclusieve landbouw

Afbeelding 1: Huidig systeem (groep 1)

Vier richtingen reflectie

Oost (energie)

- Tijdens het bouwen begreep de groep elkaar snel
- Dingen zijn in samenhang en dat biedt mogelijke oplossingen
- Er zijn veel spelers betrokken en dat biedt perspectief om het systeem te kantelen
- Iemand zei dat hij graag snel aan de slag wil om natuurinclusieve landbouw te vergroten, daar krijgt hij energie van
- Open sfeer, alles en iedereen mag er zijn (in de werkelijkheid is dat anders)

Zuid (conflicten)

- Natuurinclusieve landbouw is héél klein en staat ver buiten het speelveld
- Burger staat met de rug naar de boeren, heeft geen beeld hoe voedsel wordt geproduceerd en hoe boeren werken → burgers én boeren zijn bang, er is sprake van een conflict
- Boerenbedrijf is op dit moment niet gezond, veel boeren verkeren in een isolement
- Burgers, boeren en buitenlui zouden meer interesse en kennis van elkaar moeten hebben

West (wat eindigt, wat wil beginnen)

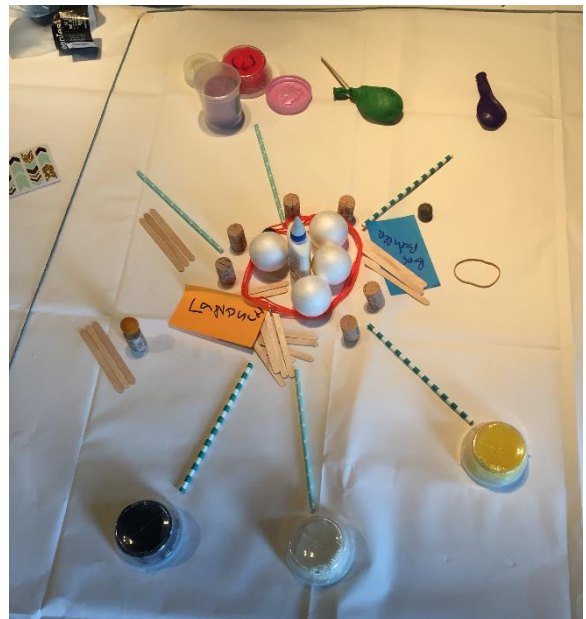
- De rode lijn moet weg! (= grens tussen natuurinclusieve landbouw en de rest)
- Functies meer scheiden. Bijvoorbeeld: industriële landbouw uit het landschap en naar industrieterreinen, zodat het beter controleerbaar is en het landschap zijn waarde weer terugkrijgt
- Boerenbedrijf weer terug in de samenleving
- Onder klimaatdruk is er veel mogelijk
- Er ontstaat langzaam meer bewustzijn over waar producten vandaag komen: maaltijdboxen, streekproducten, biologisch, etc.

Noord (wat gloort er in toekomst)

- Verbinden is het sleutelwoord!
- Landbouw is verbinding van heel veel zaken
- Wie? Allemaal!
- Invloed van bank en agrocomplex moet kleiner en meer dienend
- Boer te midden van samenleving en vice versa

Toekomst

- Open, uitnodigend, ondersteunend (zie Afbeelding 2)
- Nieuw burgerschap
- Boeren, burgers en markt kennen elkaar door en door en bedienen elkaar
- Veel minder CO2-uitstoot
- In plaats van publiek/privaat straks publiek/BURGERLIJK/privaat!
- Boeren bedienen deelmarkten: minicamping, zorgboerderij, zonnepanelen om dorp van stroom te voorzien, voorzieningen ter bescherming van soorten, etc.

Afbeelding 2: Toekomstig systeem (groep 1)

Acupunctuurpunten

- Eerste stap is dat boeren en burgers/consumenten elkaar leren kennen (bewustwording) → maar hoe?
- Burgers, boeren, bedrijven verbinden en met elkaar in gesprek brengen ('the glue' ☺)
- Overheid kan (moet?) dat proces faciliteren en aanjagen, informele leiders komen uit de regio
- Noaberschap/mienskip
- Gebruik maken van wat er al is
- Uit het hokjes denken!
- Boeren moeten weer baas worden over hun eigen bedrijf.
- Gebiedscoöperaties kunnen een oplossing zijn

Uitwerking groep 2

Facilitator Reinout Koning

Het systeem

Zie Afbeelding 3

Vier richtingen reflectie

Oost: waar krijg je energie van?

- De blijde burger als kloppend hart
- De koeien "as such"
- Water en eendje in het water
- Die ene regenworm [=bodemleven] (ook al is het er nog maar een)
- Zon
- Productiviteit van het land
- De mooie regelmatige kavelstructuur

Zuid: Wat zijn de conflicten die je waarneemt?

- Het teveel aan mest (verbeeld door de kralen)
- Die hele grote stal in het landschap
- Het gebrek aan dierenwelzijn
- De burger staat op afstand
- De ongezonde burger, die goedkoop voedsel wil en het niet-duurzame systeem (inclusief veevoederimport) in stand houdt
- Al dat eentonige groen (vlakken)
- Er zijn zoveel actoren dat het belang van de boer verzuipt
- De melkveehouder wordt vergeten
- 1 regenwormpje is te weinig
- de sloot en het eendje staan in feite buiten het land

West: wat zien we eindigen? Wat zien we beginnen?

Eindig: het mestoverschot; nieuw: de vlinders willen komen

Eindig: het eentonig groene landschap

Nieuw: de burger wil dichterbij komen

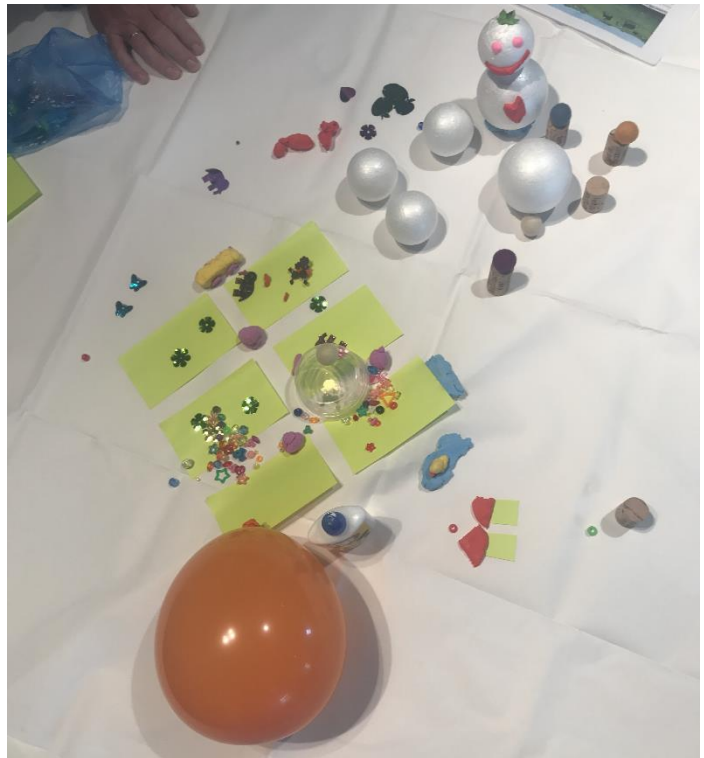
Nieuw: **de boer moet een gezicht krijgen!**

Nieuw: de boer wordt aangesproken op het binnen houden van zijn koeien

Eindig: we produceren voor de Chinezen

Eindig: het traditionele dorp

Nieuw: dierenwelzijn wordt belangrijker

Afbeelding 3: Huidig systeem (groep 2)

Noord: wat kunnen we zien, waarnemen of voelen als de "wens van de toekomst"? mogelijkheden die zich aandienen?

- De afstand tussen de boer en de burger wordt kleiner
- De keten wordt korter (lokaal voor lokaal)
- De biodiversiteit neemt toe; ook circulair systeem
- De burger wordt bewust van wat eerlijke prijzen zijn
- Er ontstaan meer gemengde bedrijven, incl niet-agrarische diensten
- Rentmeesterschap stat als waarde weer centraal
- De vlinders komen, maar kunnen ze landen....?
- Innovaties in verwerking stront (energie ...)

Nieuwe systeem

- Nieuwe boer-burger connectie, door gebiedscoöperatie, burgers investeren mee; (bijv in zonnepanelen); de melkveehouder heeft een nieuw gezicht: niet meer dat van een slachtoffer (zie Afbeelding 4)
- Circulaire productiemethode voor de plattelandseconomie; boer-burger samenwerken in coöperatie
- Regionomie, moet gaan over gezondheid, geluk, welzijn, economie

Afbeelding 4: Toekomstig systeem (groep 2)

Acupunctuurpunten

- Waterkwaliteit neemt toe door extensiever boeren en aanpak van het mestprobleem
- Beprijzen van landschap (geen subsidie). Nu betaalt de consument nog te weinig (rol van EZ programma)
- Marketing en bewustwording moeten ontwikkeling aanjagen

Uitwerking groep 3

Facilitator: Gert-Jan de Maagd

Het systeem

Zie Afbeelding 5 en Afbeelding 6

Afbeelding 5: Huidig systeem (groep 3)

Afbeelding 6: Toekomstig systeem (groep 3)

Vier richtingen reflectie

Helaas zijn hiervan geen aantekeningen beschikbaar

Acupunctuurpunten

- Produceer goedkoop voor de wereldmarkt en goed voor de NL markt, ook voor de 'liefhebbers' mag goedkoop geproduceerd worden.
- Verklein de afstand tussen NL consument en de boer (ah plakplaatjes, adopteer een koe, Ivonne Jaspers als ambassadrice van de boeren, open dagen, tv-scherf in supermarkt)
- Stel als overheid een minimumprijs vast (hierover bestaat geen consensus, niet echt realistisch)
- Keurmerk voor natuurinclusieve melk
- Ga samenwerking tussen Staatsbosbeheer en boeren die natuurinclusief willen boeren aan. Staatsbosbeheer is bereid land in te brengen.
- Ga als boer ook voor klimaatlandbouw, dit verbetert de kwaliteit van de grond.

Bijlage: Handleiding 'samen iets maken' (3D sculpting)

Algemene informatie

Tijdens de werkconferentie wordt in drie workshops gebouwd aan 'het systeem' rond drie verschillende casussen. De techniek die hierbij wordt gebruikt, staat ook wel bekend als '3D sculpting'. Deze techniek helpt om een bestaand systeem (bijvoorbeeld project, vraagstuk, organisatie, transitie, etc.) vanuit verschillende invalshoeken in beeld te brengen. En om zicht te krijgen op de punten die je kan aangrijpen om aan een meer duurzame toekomst van het systeem te werken.

Door op een creatieve manier samen aan het systeem te bouwen, wordt een beroep gedaan op de collectieve intelligentie van een groep deelnemers. Een belangrijk uitgangspunt hierbij is: "your hands are more wise than your head ever will be".

In dit document zijn de verschillende stappen uitgewerkt die tijdens de werkconferentie worden toegepast.

Vorbereiding

Samenstelling team: circa 8 deelnemers

Tijdsduur: 60-80 minuten

Materiaal: papier, bolletjes wol, ijsstaafjes, lijm, klei, kurk, rietjes, blokjes, schaar, etc. Grote vellen papier om het model op te bouwen. Tafel of plek op de grond waar een groep mensen omheen kan lopen.

Processtappen

tijdsduur	activiteit	uitwerking
10 min	Introductie van de casus	Toelichting casus door de houder van de casus zodat speelveld en spelers in beeld zijn.
10 min	Bouwen van huidige situatie	Na een korte instructie aan tafel met elkaar aan de slag gaan. Bouw het systeem of de huidige situatie die je wil veranderen. Vertel de anderen wat je doet. Luister naar elkaar en bouw voort op de ideeën van de ander. Geef vorm aan het systeem, letterlijk. Gebruik het materiaal dat jou aanspreekt om uit te beelden hoe jullie de context zien. Welke stakeholders zie je vanaf waar gepositioneerd 'opereren'. Hoe zijn de verbindingen er al dan niet. Wat is de grens van het systeem. Breng ook jezelf binnen het systeem in beeld. Doel: belichten van het systeem vanuit verschillende invalshoeken. Belangrijk: niet mooi bouwen, maar snel systeem schetsen zoals deelnemers het zien.
30 min	4 richtingen reflectie	In deze fase bekijk je het beeld vanuit 4 verschillende richtingen. De vragen die bij iedere richting horen worden voorgelezen door 1 van de deelnemers. Gebruik 'diep listening' en noteer de hoofdpunten. Loop met de groep rond de tafel. Achtereenvolgens kijk je vanuit de vier windrichtingen naar het werk en stel je de volgende vragen:

		De windrichtingen Oosten (gevoel, relatie); als je het beeld nu bekijkt, waar krijg je energie van, word je blij van? Welke emoties roept het bij je op? Welke frustratie voel je? Wat zegt dat ons? Zuiden (waarheid, pragmatisme); wat zijn (hoofd)conflicten die je waarneemt? Welke waarheid ga jij nu zien? Westen (perspectief); welke overtuigingen en systeemkenmerken zorgen ervoor dat je op de huidige manier met elkaar omgaat? Noorden (visie en doel); wat zien we eindigen? Wat werkt niet meer? En tegelijkertijd, wat zien we beginnen? Wat kunnen we vanaf hier zien, waarnemen of voelen als 'de wens van de toekomst'? Wat leert dit perspectief ons?
10 min	Bouwen gewenste situatie	Pas met elkaar het bouwwerk op tafel aan zodat het beeld dat uit het Noorden opdoemde ontstaat.
10 min	Gesprek over 'acupunctuurpunten'	Voer het gesprek over welke punten men ziet waar men optimaal effect kan hebben door in te grijpen. Waar kun je 'prikken' en op welke manier zodat je niet enkel brandjes blust maar werkelijk in de fundering van ons bouwwerk iets optimaliseert?